

Andżelika Kuźnar

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Wartość dodana w międzynarodowym handlu usługami

Streszczenie

Według tradycyjnych statystyk handlu międzynarodowego usługi mają ok. 20% udział w obrotach międzynarodowych. Zważywszy jednak na ich ścisłe związki z produkcją i handlem dobrami rzeczowymi, wartość ta jest znacznie niedoszacowana. Nowo opracowane statystyki handlu wartością dodaną (baza WTO i OECD – Trade in Value Added, TiVA) pozwalają na pokazanie bardziej realnego udziału usług w handlu międzynarodowym. Celem opracowania jest wskazanie najważniejszych konsekwencji nowego sposobu pomiaru handlu międzynarodowego z punktu widzenia wielkości obrotów usługowych. Przedstawione dane handlu wartością dodaną pokazują, że znaczenie usług w handlu międzynarodowym jest dwukrotnie większe, niż wynika to z tradycyjnie sporządzanych statystyk. Nowy sposób mierzenia handlu pokazuje także, że usługi są dobrami handlowymi (ang. *tradable*), ze wszystkimi tego konsekwencjami, np. dla rynku pracy, konkurencyjności przedsiębiorstw i gospodarek.

Dostępne dane pokazują również, że Polska coraz aktywniej uczestniczy w globalnych łańcuchach wartości i procesach fragmentaryzacji produkcji, o czym świadczy spadający w czasie udział krajowej wartości dodanej w jej eksporcie ogółem.

Słowa kluczowe: eksport usług, fragmentaryzacja produkcji, globalne łańcuchy wartości, handel wartością dodaną, sektor usług

---

Wstęp

Tradycyjne statystyki handlu międzynarodowego przypisują usługom ok. 20% udział w obrotach międzynarodowych, pozostałe 80% zaś – dobrom rzeczowym. Ten stosunkowo niski udział usług stoi w opozycji do ich ogromnego znaczenia w gospodarkach narodowych, mierzonego udziałem usług w tworzeniu PKB (średnio ok. 65% światowego PKB) czy też miejsc pracy (ponad 70% zatrudnionych w krajach wysoko rozwiniętych pracuje w usługach). Do głównych przyczyn tego zjawiska można zaliczyć specyfikę usług i handlu nimi, protekcjonizm krajowy (regulacje wewnętrzne) i międzynarodowy oraz niedoszacowanie obrotów. Każda z wymienionych tu przyczyn wynika z różnych uwarunkowań, które zostały w większości już dobrze zbadane i opisane¹.

Stosunkowo mniej zbadanym zjawiskiem jest kwestia ścisłego związku usług z produkcją i handlem dobrami rzeczowymi. Do tej pory nie były dostępne statystyki pozwalające na uwzględnienie wkładu pośredniego usług, co przekładało się na marginalizację znaczenia usług w obrotach międzynarodowych. Warto jednak mieć na uwadze, że to różnego rodzaju usługi – zaczynając od prac badawczo-rozwojowych, przez usługi finansowe i księgowo, na marketingu i sprzedaży kończąc – są niezbędnym i znaczącym wkładem produkcyjnym w procesie powstawania dóbr rzeczowych, z których wiele jest następnie przedmiotem eksportu. Śledząc tradycyjne statystyki handlu międzynarodowego, tego wkładu usług nie zobaczymy. Mierzą one wartość handlu brutto, tj. ukazują wartość wyrobów finalnych przekraczających granice. Z jednej strony zniekształcają więc informacje na temat uczestników handlu (przypisując pełną wartość eksportu ostatniemu krajowi w łańcuchu dostaw), z drugiej zaś, ponieważ liczą kilkakrotnie przepływy komponentów i dóbr finalnych, zaburzają informacje na temat wielkości i struktury rzeczowej handlu.

W ostatnim czasie pojawiła się jednak możliwość dokładniejszej analizy wielkości i strumieni handlu międzynarodowego. Dzięki wspólnej inicjatywie organizacji międzynarodowych, w tym WTO i OECD, w maju 2013 r. została opublikowana baza danych TIVA, która pokazuje statystyki handlu wartością dodaną. Zastosowana metodologia eliminuje słabości statystyk handlu brutto, dzięki czemu możliwe jest m.in. ukazanie bardziej realnego udziału usług (stanowiących istotną część wielu procesów produkcyjnych) w handlu międzynarodowym.

---

¹ Szerzej na ten temat zob.: A. Kuźnar, *Usługi w handlu międzynarodowym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007, s. 212–221.

Celem opracowania jest wskazanie najważniejszych konsekwencji nowego sposobu pomiaru handlu międzynarodowego z punktu widzenia wielkości obrotów usługowych.

1. Potrzeba opracowywania statystyk na temat handlu wartością dodaną

Cechą charakterystyczną współczesnych procesów produkcyjnych jest ich fragmentaryzacja. Przedsiębiorstwa tworzą sieci produkcyjne, zlecając produkcję komponentów i procesów biznesowych tam, gdzie koszty produkcji są niższe. Dzięki temu następuje bardziej efektywna alokacja czynników produkcji, zarówno w skali kraju (outsourcing), jak i globalnie (offshoring)². Co więcej, procesy te obecnie dotyczą także usług, które dzięki rozwojowi technologii informacyjnych i informatycznych (ICT) stają się w większym stopniu handlowe (ang. *tradable*).

Konsekwencją takiego sposobu organizacji procesów produkcyjnych jest m.in. coraz większa trudność we wskazaniu kraju – producenta danego produktu. Znany jest przykład „amerykańskiego” samochodu, którego wartość tylko w 37% tworzona jest w Stanach Zjednoczonych. Montaż, produkcja komponentów i elektroniki, niektóre części, usługi projektowe, reklamy, marketingu i przetwarzania danych są realizowane w ośmiu innych krajach³. Inne znane przykłady dotyczą produkcji telefonów komórkowych (Nokia N95, iPhone), samolotów (Boeing), samochodów (Porsche Cayenne) czy zabawek (lalka Barbie)⁴. W związku z tym można mówić o produktach „made in the world” zamiast np. „made in USA”. Problematyczne jednak jest to, że ten przykładowy samochód importowany przez Polskę, będzie w dokumentach celnych figurował jako samochód amerykański, przez co to Stanom Zjednoczonym zostanie przypisana wartość eksportu równa wartości tego samochodu. Biorąc pod uwagę skalę realizowanych współcześnie operacji handlowych, niezbędne stało się opracowanie metod, które pozwoliłyby na pokazanie, jaka część eksportu danego kraju pochodzi z półproduktów i usług wcześniej do niego importowanych.

Czym właściwie są statystyki handlu wartością dodaną? W rachunkach dochodu narodowego wartość dodana oznacza produkcję brutto pomniejszoną o nakłady pośrednie. W rachunkach handlu zagranicznego krajowa wartość dodana oznacza

---

² E. Chilimoniuk-Przeździecka, *Offshoring we współczesnej gospodarce światowej*, „Zeszyty Naukowe Kolegium Gospodarki Światowej” 2011, nr 30, s. 71–88.

³ *WTO Annual Report 1998*, WTO, Geneva 1998, s. 36.

⁴ A. Maurer, *Trade in Value Added: What Is the Country of Origin in an Interconnected World?*, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/miwi_e/background_paper_e.htm, 15.10.2013.

wartość krajowych nakładów czynników produkcji wykorzystanych w produkcji eksportowej (czyli z pominięciem wkładu innych krajów).

Wiedza na temat kształtowania się handlu wartością dodaną jest istotna z wielu powodów. **Po pierwsze**, pozwala bardziej realistycznie ocenić znaczenie handlu zagranicznego w gospodarce narodowej. Uwzględnianie w konwencjonalnych statystykach przepływów komponentów za każdym razem, gdy przekraczają one granice, powoduje, że znaczenie eksportu w PKB może być przeszacowane. Z kolei import, który w tzw. równaniu podziału PKB występuje ze znakiem ujemnym, może być niezbędny dla dalszego eksportu kraju i w ten sposób przyczyniać się np. do wzrostu, a nie obniżenia konkurencyjności kraju. Ponadto dobra importowane mogą zawierać jakąś część wartości dodanej wytworzoną w kraju na wcześniejszym etapie ich produkcji.

Po drugie, nowy sposób pomiaru handlu międzynarodowego jest ważny z punktu widzenia polityki handlowej, gdyż pozwala lepiej ocenić udział poszczególnych partnerów w kształtowaniu się salda bilansu handlowego. Krajom (takim jak np. Chiny), których rola sprowadza się głównie do montowania produktów gotowych – a więc znajdujących się na końcu globalnego łańcucha wartości (ang. *downstream economies*) – z podzespołów importowanych z krajów, które są na wyższych etapach takiego łańcucha (ang. *upstream economies*), tradycyjne statystyki handlowe przypisują eksport równy wartości sprzedaży za granicą produktów finalnych. Oznacza to jednocześnie, iż kraje borykające się z deficytem bilansu handlowego mogą nie tylko zastosować narzędzia protekcjonistyczne wymierzone w niewłaściwych partnerów, lecz także przyczynić się do pogorszenia sytuacji na krajowym rynku pracy. Jeśli bowiem znaczna część importu wynika z wcześniejszego eksportu krajowych dóbr i usług niezbędnych do produkcji dobra finalnego za granicą, wówczas podniesienie barier handlowych może mieć negatywny wpływ na zatrudnienie w kraju stosującym takie narzędzie ochrony przed nadmiernym importem.

Problemy dotyczące szacowania bilansu handlowego przykładowo obrazuje tabela 1., w której zawarto dane na temat znaczenia krajów zaangażowanych w produkcję iPhone'ów z punktu widzenia kształtowania się bilansu handlu Stanów Zjednoczonych tymi produktami. W przeciwieństwie do tego, co pokazują tradycyjne statystyki handlowe (handel brutto), tylko niewielka część deficytu Stanów Zjednoczonych wiąże się z wartością dodaną w Chinach – znaczna wartość dodawana jest za to w Japonii, Korei Południowej i Niemczech, czyli krajach, w których są prowadzone prace badawczo-rozwojowe, produkcja najważniejszych komponentów czy marketing iPhone'ów.

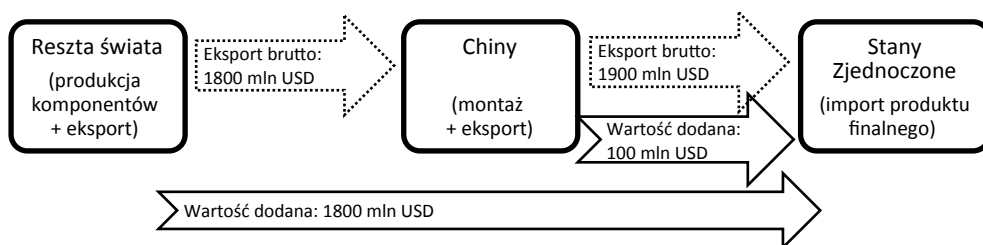
Tabela 1. Bilans handlu iPhonami Stanów Zjednoczonych w 2009 r. (w mln USD)

	Chiny	Japonia	Korea Południowa	Niemcy	Reszta świata	Świat
Handel brutto	-1901,2	0	0	0	0	-1901,2
Handel wartością dodaną	-73,5	-684,8	-259,4	-340,7	-542,8	-1901,2

Źródło: S. Miroudot, *Global Forum on Trade Statistics*, 2–4 April 2011, za: A. Maurer, *Trade in Value Added: What Is the Country of Origin in an Interconnected World?*, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/miwi_e/background_paper_e.htm, 15.10.2013.

Przykład ten znajduje też potwierdzenie w badaniach handlu Stanów Zjednoczonych ogółem. Koopman i in.⁵ wykazali, że nadwyżka bilansu handlowego Chin ze Stanami Zjednoczonymi liczonego według wartości dodanej w 2004 r. była o 41% mniejsza niż wynikałoby to ze statystyk handlu brutto (wg WTO w 2008 r. nadwyżka ta była mniejsza o 30%⁶). Z kolei tak policzona nadwyżka Japonii była o 40% większa.

Po trzecie, tradycyjne miary handlu zazwyczaj nie pokazują całej złożoności globalnych łańcuchów wartości. Statystyki handlu wartością dodaną pozwalają natomiast na przypisanie każdemu etapowi produkcji w łańcuchu dostaw takiej wartości dodanej, jaka została wytworzona w poszczególnych krajach. Dzięki temu można się dowiedzieć, jaki jest wkład poszczególnych krajów w proces produkcji na każdym etapie łańcucha dostaw. Odnosząc się do przytoczonego wyżej przykładu produkcji i eksportu iPhonów, można założyć, że jeżeli chińskie przedsiębiorstwa importują z całego świata komponenty o wartości 1,8 mld USD, następnie poddają je przetworzeniu i montują z nich dobra finalne, a na koniec eksportują je do Stanów Zjednoczonych za 1,9 mld USD, to wartość chińskiego eksportu brutto wyniesie 1,9 mld USD, podczas gdy chińska wartość dodana wyniesie jedynie 100 mln USD (por. rysunek 1).

Rysunek 1. Schemat handlu wartością dodaną

Uwaga: eksport brutto reszty świata do Chin ma w 100% postać wartości dodanej (a więc nie zawiera wartości przeniesionej np. w postaci wsadu materiałowego)⁷.

Źródło: opracowanie własne.

⁵ R. Koopman, W. Powers, Z. Wang, S.-J. Wei, *Give Credit Where Credit is Due: Tracing Value Added in Global Production Chains*, NBER Working Paper Series No. 16426, Cambridge, MA, 2011.

⁶ *World Trade Report 2013*, WTO, Geneva 2013, s. 84.

⁷ Autorka dziękuje za uwagę recenzenta w tej kwestii.

Tradycyjne statystyki pokażą w tej sytuacji światowy eksport i import równy 3,7 mld USD (1,8 + 1,9), chociaż wartość dodana w procesie produkcji wyniosła jedynie 1,9 mld USD (1,8 + 0,1). Co więcej, Stany Zjednoczone wykazą deficyt bilansu handlowego z Chinami o wartości 1,9 mld USD i brak handlu z resztą świata, podczas gdy w rzeczywistości większość ich importu pochodzi spoza Chin. To oznacza także, że np. zmiany konsumpcji w Stanach Zjednoczonych będą wpływać nie tylko na produkcję w Chinach, ale przede wszystkim na produkcję w krajach, które uczestniczą we wcześniejszych etapach łańcucha wartości.

Po czwarte, dane dotyczące handlu wartością dodaną są niezwykle istotne dla szacowania międzynarodowych obrotów usługowych na poziomie odzwierciedlającym rzeczywisty wkład usług w realizację różnych procesów biznesowych i w funkcjonowanie globalnych łańcuchów wartości (ang. *global value chains* – GVC).

Usługi stanowią ważny element takich łańcuchów. Ułatwiają przemieszczanie dóbr pośrednich wzdłuż łańcucha dostaw i umożliwiając komunikację i koordynację zadań między poszczególnymi jednostkami zaangażowanymi w produkcję, tzw. usługi produkcyjne (transportowe, łącznościowe, dystrybucji i niektóre biznesowe), utrzymują łańcuch w ruchu⁸.

Ich rola nie ogranicza się jednak tylko do łączenia poszczególnych ogniw łańcucha, są one bowiem niezbędnym elementem każdego etapu produkcji i konsumpcji dóbr rzeczowych, zaczynając od usług badawczo-rozwojowych i projektowania, przez transportowe, finansowe, rachunkowe i inne biznesowe, na usługach marketingowych, sprzedaży, utrzymania i wsparcia posprzedażowego kończąc. Ich wartość znajduje odzwierciedlenie w cenie dóbr rzeczowych, ale tego wkładu nie widać w żadnych konwencjonalnie przygotowywanych statystykach (dotyczących produkcji i handlu). Ze względu na ograniczoną objętość opracowania, w dalszej części dokładniej zostanie przeanalizowany jedynie ten ostatni powód, dla którego istotne było opracowanie alternatywnej metodologii handlu międzynarodowego.

2. Związki usług z produkcją przemysłową

Udział usług w tworzeniu wartości dodanej rośnie nieprzerwanie na świecie od minimum 40 lat⁹. Obecnie usługi tworzą ok. 65% światowego PKB. W krajach wysoko rozwiniętych udział ten wynosi średnio blisko 75%. Mimo dość powszechnego przekonania, że sektor usług zaczyna przeważać w gospodarkach po okresie dominacji

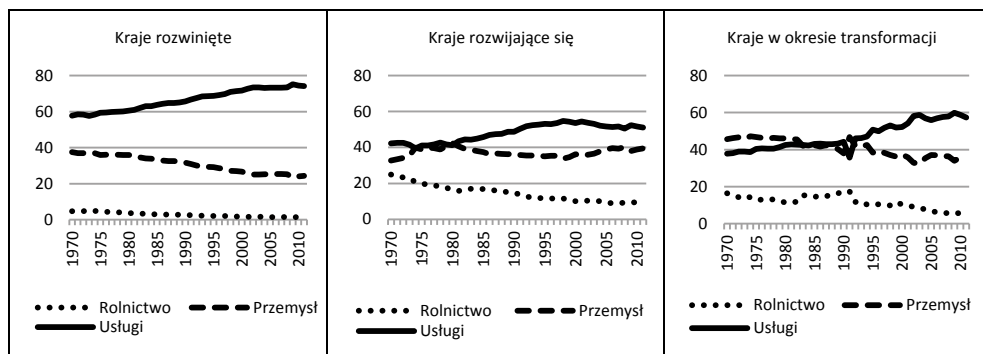
---

⁸ H. Escaith, *Measuring Trade in Goods and Services*, International Trade Forum, 2013, Issue 1, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/miwi_e/measuring_trade_serv2013_e.pdf, 10.10.2013.

⁹ Zbiorcze dane za wcześniejsze lata nie są dostępne.

produkcji przemysłowej, dane tego nie potwierdzają. Jak widać na rysunku 2, udział usług w tworzeniu wartości dodanej w grupie krajów rozwijających się, we wszystkich latach z wyjątkiem 1980 r. przekraczał udział przemysłu i obecnie wynosi ponad 50%. Nieco inny trend jest widoczny w grupie krajów transformujących swoje gospodarki, w których lata 70. i 80. XX w. to rzeczywiście okres dominacji przemysłu. Wraz ze zmianami politycznymi na początku lat 90. także i w tych krajach nastąpił jednak dynamiczny wzrost znaczenia usług i obecnie tworzą one prawie 60% wartości dodanej.

Rysunek 2. Struktura wartości dodanej według sektorów w latach 1970–2011 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie UNCTADstat (GDP by type of expenditure and Value Added by kind of economic activity), <http://unctadstat.unctad.org/>, 10.10.2013.

Wzrost znaczenia usług to jednocześnie odwrotny trend w przypadku przemysłu. We Francji, Stanach Zjednoczonych czy Wielkiej Brytanii jego udział w wartości dodanej w 2011 r. wahał się między 19 a 23%. Podobne tendencje są widoczne w zatrudnieniu według sektorów.

Co więcej, oprócz spadającego znaczenia przemysłu w PKB i zatrudnieniu widoczna jest także coraz większa współzależność przemysłu i usług. Rosnącą część pracowników zatrudnionych w sektorze przemysłowym można dzisiaj uważać za wykonujących prace usługowe (np. menedżerowie, księgowi, prawnicy, specjaliści IT, sprzedawcy). Dane OECD pokazują, że w 2012 r. udział takich pracowników w zatrudnieniu w sektorze przemysłu w UE-27 sięgnął 41% (i wzrósł o 6 punktów procentowych od 2002 r.)¹⁰. McKinsey¹¹ z kolei szacuje, że w 2010 r. w Stanach Zjednoczonych 34% pracowników przemysłu wykonywało prace usługowe (o 2 punkty procentowe więcej niż w 2002 r.).

¹⁰ OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2013. Innovation for Growth, <http://dx.doi.org/10.1787/888932904127>, 10.02.2014.

¹¹ Manufacturing the Future: The Next Era of Global Growth and Innovation, McKinsey&Company, November 2012, http://www.mckinsey.com/insights/manufacturing/the_future_of_manufacturing, 10.10.2013.

Kilka przypadków opisanych w literaturze stanowi ilustrację problemów związanych z potrzebą rozdzielenia i wycenienia poszczególnych etapów procesu produkcji i pokazania w nim znaczenia usług. Na przykład Ali-Yrkkö i in.¹² przeprowadzili badanie telefonu Nokia N95, aby dowiedzieć się, co dokładnie składa się na jego wartość. Okazało się, że wartość części (w tym procesorów, pamięci, obwodów scalonych i aparatu fotograficznego) stanowiła ok. 33% wartości telefonu, montaż stanowił dalsze 2%. Pozostałe dwie trzecie podzielone zostało między usługi wsparcia wewnętrznego Nokii (31%), licencje (4%), dystrybucję (4%), sprzedaż (11%) i zysk operacyjny (16%). W dalszym ciągu jednak część usług, które uczestniczyły w procesie produkcji, nie została w tym przypadku rozpoznana.

We wcześniejszym badaniu Linden i in.¹³ oszacowali, że usługi dystrybucji i sprzedaży stanowiły ok. 25% wartości iPoda. Pozostałe usługi nie zostały zidentyfikowane (bo i nie taki był cel badania), ale problem obecności i potrzeby wyceny usług w tym procesie jest widoczny. Nowszy przykład, podany przez P. Lowa¹⁴, przypisuje 81% wartości marynarki (o cenie jednostkowej 425 USD) wartościom niematerialnym, a jedynie 9% to koszty produkcji przemysłowej (do których zalicza m.in. koszty pracy i materiałów). Na wartości niematerialne w tym przypadku składają się głównie usługi (projektowania, dystrybucji, bankowe, reklamy, marketingu, sprzedaży i inne) oraz własność intelektualna i zysk. McKinsey¹⁵ z kolei szacuje, że w krajach wysoko rozwiniętych udział usług w produkcji przemysłowej waha się między 20 a 25% (w zależności od branży). Te i inne badania pokazują, że udział usług w tworzeniu wartości dodanej znacznie przekracza wartość przypisywaną im przez statystyki sporządzane w tradycyjny sposób. Wycena ta jest niezwykle istotna, bo od kosztu i jakości wielu usług zależy dziś konkurencyjność przedsiębiorstw i całych gospodarek.

Związki obu sektorów są dobrze widoczne także w nowych statystykach handlu wartością dodaną (ang. Trade in Value Added – TiVA)¹⁶. Ze zgromadzonych w nich danych wynika, że wkład usług w eksport przemysłowy w 2009 r. wynosił średnio 17,5% i wahał się od 15,3% (w Arabii Saudyjskiej) do 44% (na Łotwie). W UE-27 udział ten wynosił 35%, w Polsce zaś – niewiele mniej, bo 34,1% (o ponad 8 punktów procentowych więcej niż w 1995 r.). W większości krajów nastąpił znaczny wzrost udziału w porównaniu z 1995 r. W przypadku wielu z nich wynikało to głównie ze

¹² J. Ali-Yrkkö, P. Rouvinen, T. Seppälä, P. Ylä-Anttila, *Who Captures Value in Global Supply Chains? Case Nokia N95 Smartphone*, „Journal of Industry, Competition and Trade” 2011, 11(3), s. 263–278, doi: 10.1007/s10842-011-0107-4, 10.10.2013.

¹³ G. Linden, K.L. Kraemer, J. Dedrick, *Who Captures Value in a Global Innovation Network? The Case of Apple's iPod*, „Communications of the ACM” 2009, 52(3), s. 140–144.

¹⁴ P. Low, *The Role of Services in Global Value Chains*, „Working Paper”, FGI-2013-1, Fung Global Institute, June 2013, s. 4.

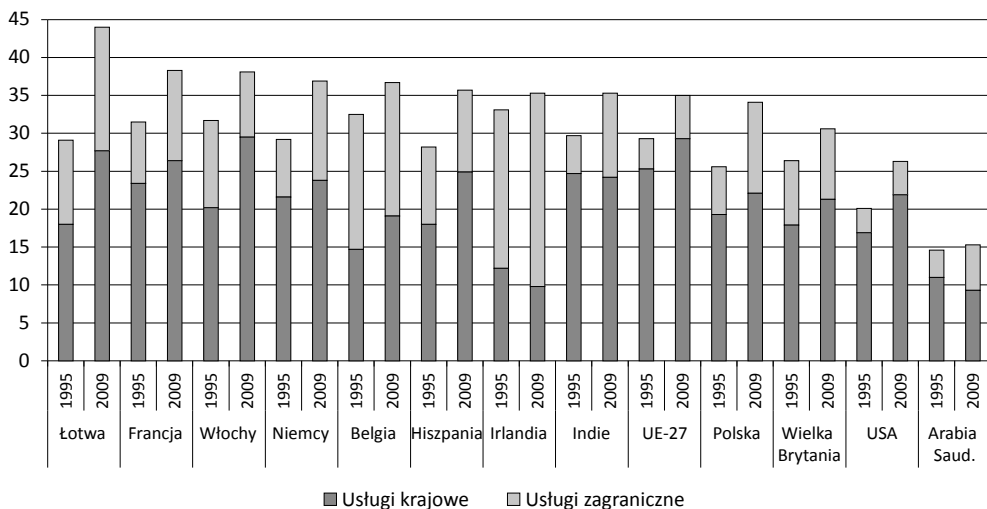
¹⁵ *Manufacturing the Future...*, op.cit.

¹⁶ OECD-WTO, Trade in Value Added (TiVA) Database, <http://oe.cd/tiva>. Baza zawiera dane dotyczące 56 krajów, UE-27 i „reszty świata” i obejmuje wybrane lata okresu: 1995–2009.

wzrostu zaangażowania importowanych usług do krajowej produkcji przemysłowej przeznaczonej na eksport (por. rysunek 3). Branże usługowe, które w największym stopniu składały się na ten eksport, to handel hurtowy i detaliczny, hotele i restauracje oraz usługi biznesowe. Wysoki poziom ich rozwoju jest kluczowy dla zapewniania konkurencyjności branż, w których są wykorzystywane do dalszego procesu produkcji.

Podobne związki występują między usługami a eksportem tzw. sektora pierwszego (rolnictwo i górnictwo). Wprawdzie to zaangażowanie branż usługowych jest przeciętnie nieco mniejsze (w 2009 r. wartość dodana przez usługi do produkcji rolniczej i wydobywczej przeznaczonej na eksport wynosiła średnio ok. 14%), ale w pierwszej dziesiątce krajów wskaźnik ten osiągnął średnio 32%. W UE-27 usługi miały ok. 23%, a w Polsce 22%¹⁷ wkład w eksport tego sektora w 2009 r. Dość wysoka wartość tego wskaźnika w niektórych krajach rozwijających się o dużych zasobach naturalnych (jak np. w RPA i Brazylii) może stanowić istotny argument za zwiększeniem nacisku na rozwój sektora usług, który ewidentnie przyczynia się do eksportu pozostałych branż¹⁸.

Rysunek 3. Wartość dodana przez usługi do produkcji przemysłowej przeznaczonej na eksport w wybranych krajach o najwyższej i najniższej wartości wskaźnika w latach 1995 i 2009 (w %)

Uwaga: kolejność krajów wg malejącej wartości dodanej w 2009 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Trade in Value Added (TiVA) Database, <http://oe.cd/tiva> oraz *OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2013. Innovation for Growth*, <http://dx.doi.org/10.1787/888932904127>, 10.02.2014.

¹⁷ Obliczenia własne na podstawie: Trade in Value Added (TiVA) Database, <http://oe.cd/tiva>, wersja z 23 maja 2013 r., 10.02.2014.

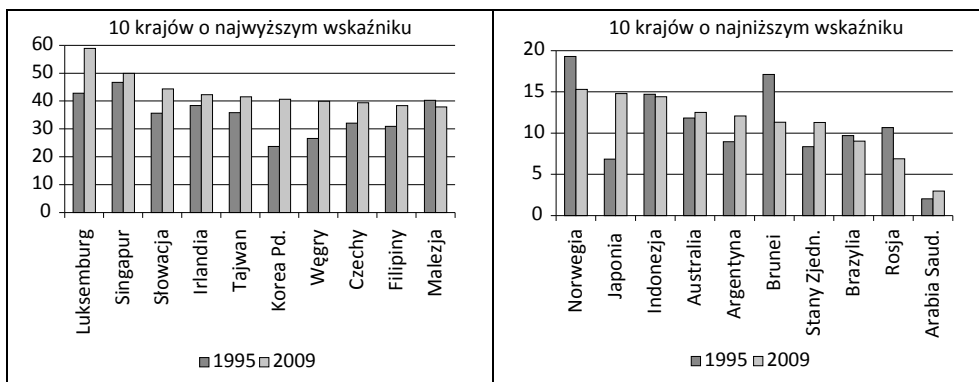
¹⁸ Oczywiście powszechna jest także zależność odwrotna, tj. pozytywny wpływ eksportu dóbr rzeczowych na rozwój sektora usług.

3. Handel międzynarodowy według wartości dodanej

Dzięki statystykom dotyczącym handlu wartością dodaną istnieje możliwość wyeliminowania podwójnego liczenia produktów finalnych i pośrednich w handlu międzynarodowym.

W 2009 r. relacja krajowej wartości dodanej do eksportu brutto dla krajów, dla których są dostępne dane w bazie TiVA, wynosiła średnio ok. 72%¹⁹, co oznacza, że ok. 28% eksportu to wynik wcześniejszego importu dóbr pośrednich. Kraje o wysokim udziale zagranicznej wartości dodanej²⁰ w ich eksporcie to z reguły małe, otwarte gospodarki (por. rysunek 4). W stosunku do 1995 r. nastąpiło w nich zwiększenie importowanego wkładu w produkcję eksportową (z wyjątkiem Malezji), co świadczy o rosnącej współzależności gospodarczej i rosnącej fragmentaryzacji produkcji. Na przeciwnym biegunie znajdują się kraje duże, relatywnie zamknięte, często eksportujące surowce. Nie wystąpiła w nich jednoznaczna tendencja odnośnie do kształtowania się omawianego wskaźnika w czasie. Polska znajduje się pośrodku zestawienia. Podobnie jak inne kraje Europy Środkowej i Wschodniej, także i Polska coraz aktywniej uczestniczy w globalnych łańcuchach wartości, na co wskazuje duża zmiana omawianego wskaźnika w stosunku do 1995 r. (o ponad 12 punktów procentowych, z 15,4% do 27,9% w 2009 r.).

Rysunek 4. Udział zagranicznej wartości dodanej w eksporcie brutto wybranych krajów w latach 1995 i 2009 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Trade in Value Added (TiVA) Database, <http://oe.cd/tiva>, 10.02.2014.

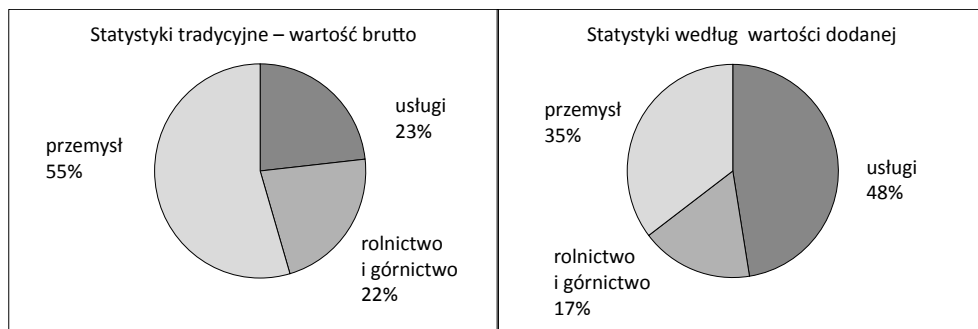
¹⁹ Obliczenia własne na podstawie: Trade in Value Added (TiVA) Database, <http://oe.cd/tiva>, Value Added Export Ratio – total domestic value added share of gross exports, wersja z 23 maja 2013 r., 10.02.2014.

²⁰ Ze względu na jasność wyводу zdecydowano się na pokazanie w tym przypadku zagranicznej, a nie krajowej wartości dodanej.

Kształtowanie się udziału krajowej wartości dodanej w eksporcie jest zróżnicowane w poszczególnych sektorach gospodarki. Wskaźnik taki mierzy zarówno wartość dodaną w badanej branży eksportowej (*direct domestic value added* w bazie TiVA), jak i jej wkład w eksport innych branż (*indirect domestic value added*)²¹. Najniższe wartości przyjmuje w branżach przemysłowych ze względu na daleko posuniętą specjalizację pionową i międzynarodowy outsourcing, najwyższe zaś – w usługach, co potwierdza ich wykorzystywanie do produkcji w innych branżach przeznaczonych na eksport. W obu przypadkach wskaźnik spada w czasie, co sugeruje rosnącą fragmentaryzację produkcji zarówno dóbr rzeczowych, jak i usług²².

Analiza rzeczowej struktury handlu międzynarodowego ukazuje wyraźny wzrost znaczenia usług, jeśli podstawą są statystyki według wartości dodanej. Tradycyjne statystyki (wartość brutto – por. rysunek 5) wskazują na ok. 23% udział usług w światowym eksporcie, podczas gdy statystyki handlu wartością dodaną podwajają ten udział. Na tak policzony 48% udział usług w eksporcie ogółem składają się: handel hurtowy i detaliczny oraz hotele i restauracje (ok. 13% eksportu ogółem), usługi biznesowe (ok. 13%), transportowe, magazynowania, pocztowe i telekomunikacyjne (ok. 11%), usługi finansowe (ok. 6%) oraz pozostałe (komunalne, budowlane i inne). Dane te potwierdzają, iż wkład w handel międzynarodowy mają także te branże, które tradycyjnie są uznawane za niehandlowe, a cały sektor usług stanowi znaczący element globalnych łańcuchów wartości.

Rysunek 5. Struktura rzeczowa światowego handlu międzynarodowego – miara brutto i według wartości dodanej w 2009 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: statystyki tradycyjne – WTO statistics database, Time Series on international trade, <http://stat.wto.org/>; statystyki według wartości dodanej – Trade in Value Added (TiVA) Database, <http://oe.cd/tiva>, 10.02.2014.

²¹ Indirect domestic value added składa się z dwóch komponentów: wartości wytworzonej wyłącznie w kraju oraz reimportowanej.

²² *World Trade Report 2013*, WTO, Geneva 2013, s. 82.

Sytuacja w poszczególnych krajach jest bardzo zróżnicowana, co wynika z odmiennego poziomu rozwoju branż usługowych i ich związków z pozostałymi sektorami gospodarki, a także znaczenia usług tzw. niehandlowych w gospodarkach. W dziesięciu krajach o najwyższym udziale wartości dodanej w usługach w eksporcie ogółem wartość ta w 2009 r. wyniosła przeciętnie ok. 70%, zaś w dziesięciu krajach na przeciwległym krańcu skali – ok. 28%. Meksyk, Hongkong, Chiny, Wietnam, Rosja, Polska, Chile, Indonezja i Argentyna to kraje (wyszczególnione w tabeli 2), w których występuje ponad 2-krotnie większy udział usług w eksporcie liczonemu według wartości dodanej w stosunku do miary tradycyjnej. Może to wynikać z dość dużego znaczenia usług z branż handlu hurtowego i detalicznego oraz hotele i restauracji w ich eksporcie. O ile bowiem branże te nie stanowią znaczącej pozycji eksporcie brutto ze względu na ich niehandlowość, to już wartość dodana w tych branżach znajduje odzwierciedlenie w nowym sposobie liczenia handlu międzynarodowego.

Tabela 2. Udział usług w eksporcie dóbr i usług wybranych krajów – miara brutto i według wartości dodanej w 2009 r.

	Eksport usług w eksporcie dóbr i usług ogółem (miara brutto)	Wartość dodana w usługach w eksporcie ogółem
10 krajów o najwyższym udziale wartości dodanej w usługach w eksporcie ogółem		
Cypr	85,2	86,9
Luksemburg	79,0	86,6
Hongkong	22,2	85,9
Grecja	63,8	70,9
Malta	58,0	69,3
Łotwa	34,3	63,1
Irlandia	46,5	63,0
Islandia	36,7	59,8
Wielka Brytania	42,1	59,1
Hiszpania	35,1	58,2
10 krajów o najniższym udziale wartości dodanej w usługach w eksporcie ogółem		
Rosja	12,2	36,4
Argentyna	16,5	34,4
Tajlandia	16,7	32,2
Chiny	9,7	31,7
Meksyk	6,0	31,7
Chile	13,3	30,6
Wietnam	9,2	28,3
Indonezja	9,9	21,8
Brunei	11,3	20,9
Arabia Saudyjska	4,8	8,1
Polska	16,9	45,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie: statystyki tradycyjne – UNCTAD.stat, Exports and imports of goods and services, annual, 1980–2012, <http://unctadstat.unctad.org/>; statystyki według wartości dodanej – Trade in Value Added (TiVA) Database, <http://oe.cd/tiva>, 10.02.2014.

Zakończenie

Nowo opracowane statystyki handlu wartością dodaną dają wiele korzyści. Można do nich zaliczyć:

- bardziej realistyczną ocenę znaczenia eksportu i importu w gospodarkach,
- uwidocznienie współzależności gospodarek oraz przeciwnego do zmierzonego wpływu narzędzi protekcjonistycznych na podmioty, które miały być chronione,
- bardziej wiarygodną ocenę dwustronnych bilansów handlowych krajów,
- lepszą ocenę znaczenia usług w handlu międzynarodowym.

Przedstawione w niniejszym opracowaniu dane handlu wartością dodaną pokazują, że znaczenie usług w handlu międzynarodowym jest dwukrotnie większe, niż wynika to z tradycyjnie sporządzanych statystyk. Nowy sposób mierzenia handlu pokazuje także, że usługi są dobrami handlowymi (ang. *tradable*) ze wszystkimi tego konsekwencjami, np. dla rynku pracy, konkurencyjności przedsiębiorstw i gospodarek.

Polska coraz aktywniej uczestniczy w globalnych łańcuchach wartości i procesach fragmentaryzacji produkcji, o czym świadczy spadający w czasie udział krajowej wartości dodanej w jej eksporcie ogółem.

Literatura cytowana

- Ali-Yrkkö J., Rouvinen P., Seppälä T., Ylä-Anttila P., *Who Captures Value in Global Supply Chains? Case Nokia N95 Smartphone*, „Journal of Industry, Competition and Trade” 2011, 11(3), doi: 10.1007/s10842-011-0107-4.
- Chilimoniuk-Przeździecka E., *Offshoring we współczesnej gospodarce światowej*, „Zeszyty Naukowe Kolegium Gospodarki Światowej” 2011, nr 30.
- Escaith H., *Measuring Trade in Goods and Services*, International Trade Forum, 2013, Issue 1, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/miwi_e/measuring_trade_serv2013_e.pdf.
- Koopman R., Powers W., Wang Z., Wei S.-J., *Give Credit Where Credit is Due: Tracing Value Added in Global Production Chains*, NBER Working Paper Series No. 16426, 2011, Cambridge, MA.
- Kuźnar A., *Usługi w handlu międzynarodowym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.
- Linden G., Kraemer K.L., Dedrick J., *Who Captures Value in a Global Innovation Network? The Case of Apple's iPod*, „Communications of the ACM” 2009, 52(3).
- Low P., *The Role of Services in Global Value Chains*, „Working Paper”, FGI-2013-1, Fung Global Institute, June 2013.

- Manufacturing the Future: The Next Era of Global Growth and Innovation*, McKinsey&Company, November 2012, http://www.mckinsey.com/insights/manufacturing/the_future_of_manufacturing.
- Maurer A., *Trade in Value Added: What Is the Country of Origin in an Interconnected World?* http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/miwi_e/background_paper_e.htm.
- Miroudot S., *Global Forum on Trade Statistics*, 2–4 April 2011.
- OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2013. *Innovation for Growth*, <http://dx.doi.org/10.1787/888932904127>.
- OECD-WTO, Trade in Value Added (TiVA) Database, <http://oe.cd/tiva>.
- UNCTADstat, <http://unctadstat.unctad.org/>.
- World Trade Report 2013*, WTO, Geneva 2013.
- WTO Annual Report 1998*, WTO, Geneva 1998.
- WTO statistics database, <http://stat.wto.org/>.

Value Added Trade in Services

Abstract

According to traditional international trade statistics services constitute about 20% share of the international trade (measured in gross terms). However, given their close ties with the production and trade in goods, this value is significantly underestimated. A more realistic picture of services in international trade is shown by the newly developed trade in value added statistics (TiVA – WTO and OECD database). The purpose of this article is to identify the most important consequences of the new method for measuring international trade in terms of volume of trade in services.

Trade in value added statistics presented in this paper show that the contribution of services to international trade is twice as high as when trade is measured in gross terms. The new way of measuring trade shows also that the services are tradable, with all its consequences for the labour market, the competitiveness of enterprises and economies etc. Available data also show that Poland is becoming more active in participating in global value chains and the fragmentation of production processes, as evidenced by falling in time share of domestic value added in its total exports.

Keywords: exports of services, fragmentation of production, global value chains, services sector, trade in value added

---